

APUNTS DE LA REPRESSIÓ FRANQUISTA A VILA-RODONA

Antoni Gavaldà i Torrents

Vila-rodonà, com el conjunt dels pobles que quedaren en poder de la República va patir, un cop acabada la guerra del 1936 al 1939, diverses repressions sobre elements significatius que havien dut el timó de la població, bé en la vessant política, bé en la sindical, bé com a simples ciutadans participants d'idees d'esquerra. Una d'aquestes repressions es va dur a terme sota la direcció ideològica del Fiscal General de l'Estat, a partir d'un decret publicat al BOE l'abril de 1940, amb la direcció a nivell de província dels fiscals provincials. Aquesta repressió va ser la Causa General (C.G.). Segons la C.G es buscava conèixer "los hechos delictivos cometidos en todo el territorio nacional durante la dominación roja".

La finalitat de la C.G. era informativa, tot i que de la informació se'n va fer un ús propagandístic per denigrar i menysprear el que havia significat la República. Tanmateix va servir per completar la repressió dels dirigents republicans i dels protagonistes dels actes revolucionaris que van tenir lloc arran de la rebel·lió del juliol del 1936, i, alhora, per reparar a algunes persones o grups que havien sofert durant la guerra algun tipus de persecució, vexació o mort, entre els que hi cap fer constar, sobretot, els capellans, els propietaris, i, en general, les persones de dreta.

El treball s'ha realitzat amb els materials custodiats al Archivo Histórico Nacional, de Madrid, i forma part del treball que s'està enllentint a nivell de tota la comarca. Bàsicament s'han consultat les peces números 1 i 2, o sigui la peça principal i la de l'aixecament militar, la qual conté els antecedents de la guerra, circumstàncies de l'exèrcit republicà i la cloenda de la guerra de les armes. Quan ha convingut s'ha completat amb informació de les peces 3 a l'11, referides a altra temàtica, per comprovació o per reafirmació de l'exposat.

El mètode que s'ha seguit ha constatat de l'estudi de dos grans apartats que es descriuen a continuació:

1) La peça que van omplir l'alcalde i el secretari de la postguerra, conjuntament signada, en un conjunt de tres *estadillos*:

En el número 1 s'hi havia d'incloure la relació de persones residents al terme municipal que durant els anys de guerra van morir violentament o van desaparèixer, i si es creia que havien estat assassinades. Aquest *estadillo* permeté saber fins a nou aspectes complementaris que es consignaren a la relació de cada persona. Un de molt dur era l'acusació que podia fer l'alcalde de persones que la rumorologia considerava com a sospitoses dels assassinats.

En el número 2 hi havia de figurar la relació de persones trobades mortes al terme municipal, reconegudes com a no residents a la població o al terme municipal, i que van morir de forma violenta durant la guerra. A través d'aquest apartat sabrem de deu aspectes sobre cada persona.

En el número 3 s'havia de precisar la relació de tortures, incendis d'edificis, saquejos, profanacions, destrucció d'esglésies i altres fets delictius ocorreguts durant la guerra. A través d'aquest apartat sabem els eixos d'actuació més paradigmàtics que van ocórrer en el municipi, en cinc apunts complementaris de cada fet.

2) L'apartat que va omplir la comandància de la guàrdia civil. La informació que s'hi demanà consistia a omplir un qüestionari estàndard, poble per poble, on el gruix de preguntes era prou important com per calibrar l'actuació que se'n derivà abans i, sobretot, durant la guerra. Els qüestionaris es lliuraven signats pel comandant d'on depenia la població, i en alguns casos s'hi posava únicament el tampó de la patrulla de la comandància.

La guàrdia civil, alhora, i com a aspecte complementari en segons quins pobles, va omplir informes personals quan el Fiscal de Tarragona els ho va demanar. A Vila-rodona s'hi donà aquest cas.

El 8 d'octubre de 1940 es reberen a l'Ajuntament de la Vila els tres informes i l'ordre d'omplir-los¹. L'alcalde Ramon Rañé Padró *Ramon Rata* contestà el dia 11 dient que serien tornats degudament complimentats abans de l'1 de novembre. Tal dit, tal fet, ja que el dia 17 d'octubre eren lliurats al Fiscal de l'Audiència Provincial de Tarragona. Els *estadillos* eren signats per l'alcalde i pel secretari Frederic Cartaña Isern, tal com era preceptiu.

L'*estadillo* número 1 de persones residents a la població o al terme que van ser mortes és de cinc². Quatre d'elles van deixar el món dels vius el mateix dia, en una ràtzia clarament

¹ AHN. Madrid. Causa General. Vilarodona. Caja 1449.1. Exp. 12. Núm. 59.

² Al llibre de Solé-Villarroya, *Ob. cit.* 1990, pàg. 28 i 255, respectivament, hi inclouen Francesc Parés Iglesias, capellà natural de la població, resident a fora vila, de 63 anys, trobat mort el 25 de gener de 1937 a Montcada, i Josep Domingo Balaña *ca la Pistola*, de 47 anys, propietari, casat, mort el 21 de gener de 1939, a Vila-rodona.

Tanmateix, en la informació de declaracions de persones de Vila-rodona hi consta Josep Vives Marimon *Pep de les Pobles*, de 19 anys, soldat, fet pres estant de permís el 17 de gener de 1939, i segurament mort per les tropes republicanes.

R. D. X.

NÚMERO 4. ENDO POR EL AÑO DE 1936

Rdo. D. José M. Escoda Cedó

Nació en Vila-rodon el día 26 de Julio del 1896.
Falleció en el Hospital de San Juan de Dios de Barcelona el día 26 de Julio del 1936.

— I. E. P. D. —

26 de Julio del 1936. En la tarde de este día se celebró en el Hospital de San Juan de Dios de Barcelona la ceremonia de exequios y entierro del Rdo. D. José M. Escoda Cedó, que falleció en el Hospital de San Juan de Dios de Barcelona el día 26 de Julio del 1936.

Nació en Vila-rodon el día 26 de Julio del 1896. Falleció en el Hospital de San Juan de Dios de Barcelona el día 26 de Julio del 1936.

Entierro solemnemente en el Hospital de San Juan de Dios de Barcelona el día 26 de Julio del 1936.

Mi hijo Consuegra de Puerto, así me acordaba.
(Escoda Cedó, José M.)

GRACIAS

(El Sr. D. José M. Escoda Cedó, que falleció en el Hospital de San Juan de Dios de Barcelona el día 26 de Julio del 1936, fue un hombre muy bueno y muy trabajador. Su familia le echaba mucho de menos y todos los días lloraban por él. Yo, que soy su hijo, también le echo mucho de menos y lloro cada día por él. Espero que Dios le perdone y le dé un buen lugar en el cielo. Amén.)

Hecho en el Hospital de San Juan de Dios de Barcelona el día 26 de Julio del 1936.

AUTORIDAD: D. JOSÉ M. ESCODA CEDÓ

Ayer de mañana, cuando empezaban a amanecer, me despertó un ruido que parecía el de un motor. Me levanté y vi que había un coche en el patio y un hombre que estaba hablando con el portero.

Se despidió de los señores Escoda y Escoda y se fue a casa. Yo me quedé en el Hospital y me acordé mucho de él. Él era un hombre muy bueno y muy trabajador. Su familia le echaba mucho de menos y todos los días lloraban por él. Yo, que soy su hijo, también le echo mucho de menos y lloro cada día por él. Espero que Dios le perdone y le dé un buen lugar en el cielo. Amén.

Se puso a llorar. Yo me quedé en el Hospital y me acordé mucho de él. Él era un hombre muy bueno y muy trabajador. Su familia le echaba mucho de menos y todos los días lloraban por él. Yo, que soy su hijo, también le echo mucho de menos y lloro cada día por él. Espero que Dios le perdone y le dé un buen lugar en el cielo. Amén.

Se despidió de los señores Escoda y Escoda y se fue a casa. Yo me quedé en el Hospital y me acordé mucho de él. Él era un hombre muy bueno y muy trabajador. Su familia le echaba mucho de menos y todos los días lloraban por él. Yo, que soy su hijo, también le echo mucho de menos y lloro cada día por él. Espero que Dios le perdone y le dé un buen lugar en el cielo. Amén.

□ Recordatori del rector de Vila-rodon Josep M. Escoda Cedó, assassinat el 26 de juliol del 1936

Ruego a Dios en Gracia
por el alma de

D. José M. Ferrer y Ferrer
Farmacéutico

Presidente de la Junta de
Ayuda Católica de
Vila-rodon

(I. E. P. D.)

Ayer por Dios y por la Patria
falleció en el Hospital de San Juan de Dios
de Barcelona el día 20 de Agosto del 1936.
Su familia le echaba mucho de menos y todos los días lloraban por él. Yo, que soy su hijo, también le echo mucho de menos y lloro cada día por él. Espero que Dios le perdone y le dé un buen lugar en el cielo. Amén.

Hecho en el Hospital de San Juan de Dios de Barcelona el día 20 de Agosto del 1936.

ORACIÓN

Señor Dios, que estás en el cielo,
te suplico que me concedas la
gracia de ser un hombre bueno y
trabajador. Yo me quedé en el Hospital y me acordé mucho de él. Él era un hombre muy bueno y muy trabajador. Su familia le echaba mucho de menos y todos los días lloraban por él. Yo, que soy su hijo, también le echo mucho de menos y lloro cada día por él. Espero que Dios le perdone y le dé un buen lugar en el cielo. Amén.

Hecho en el Hospital de San Juan de Dios de Barcelona el día 20 de Agosto del 1936.

□ Recordatori de Josep M. Ferrer i Ferrer, farmacèutic de Vila-rodon mort el 20 d'agost del 1936

premeditada. Dues de les quatre van ser mortes a la Múnia, població cap de municipi de Castellví de la Marca, a l'Alt Penedès, i dues més ho van ser a Collblanc, al barri de l'Hospitalet de Llobregat. En conjunt, de cap dels cinc s'hi va indicar qui n'eren els sospitosos, i per consegüent, tampoc no es va poder posar on paraven.

Els morts anotats van ser:

- Josep M. Escoda Cedó³ (*edat* : 38 anys; *professió* : capellà; *filiació política declarada* : cap; *mort* : el 26 de juliol de 1936; *lloc on se'l trobà estès* : a la Múnia)

- Àngel Camps Thos⁴ (*s'ignora* quants anys tenia; capellà; coadjutor sense filiació política declarada; trobat mort el 26 de juliol de 1936; la Múnia)⁵

- mare Esperança [afegit, després, a mà, el nom oficial de Teresa Sobirà Sanjaume o Sanjoseme] (*sense saber-se'n l'edat*; religiosa, carmelita descalça; morta el 26 de juliol de 1936⁶ ; Collblanc)

³ A AHN. Madrid. Causa General. Castellví de la Marca. Caja 1601.2. Exp. 23, a l'*estadillo* núm. 1 s'hi diu que es va trobar al pont de can Rabella, mort a trets. Hi descriu com anava vestit, l'aspecte personal que presentava i les pertences personals que duia al damunt, que no van ser robades. Les persones sospitoses de la mort que hi consten eren dos veïns de Santa Margarida i els Monjos.

Entre la documentació de la mateixa població trobem que el març del 1942 el Fiscal Instructor de Tarragona aportà més informació al de Barcelona. Així sabem que una germana seva vivia a Gràcia, i que l'informant de com havien passat els fets va ser el veí de Vila-rodona Josep M. Robert Calaf *el Peones*, lampista, el qual va declarar que el seu amic va ser pres el 22 de juliol del 1936 pel Comitè de Vila-rodona i per elements forasters de la casa número 3, 2a., del carrer Calvo Sotelo on estava amagat, i que se l'endugueren a Vilafranca del Penedès, i el lliuraren al Comitè d'aquesta localitat penedesenca.

A Causa General de Vila-rodona, ja citada, hi ha la declaració d'un germà del mort, Francesc, natural de Pratdip, resident a Barcelona, de professió pastisser. Diu que va ser agafat pel Comitè de Vilafranca del Penedès a Vila-rodona. Se l'emportaren i va estar uns quatre dies a Vilafranca. El 26 de juliol de 1936 va ser assassinat a la carretera de la Múnia i va ser trobat a la porta del cementiri de la població. Les sospites eren per als dos comitès de Vila-rodona i Vilafranca. Afegí que el Comitè de Vila-rodona expolià la germana de la víctima de tot el que posseïa. L'import de tot allò que li robaren, ho valora entre quinze i vint mil pessetes.

⁴ A Causa General de Castellví de la Marca, ja citada, a l'*estadillo* núm. 1 s'hi diu que es va trobar al pont de can Rabella, mort a trets, igual com Josep M. Escoda Cedó. Àngel Camps era natural de Santa Coloma de Farners i per la cartilla sabem que tenia domicili declarat a Sant Hilari Sacalm. Com a sospitosos de la mort s'hi indicaren els dos mateixos que a l'anterior.

La documentació de Sant Hilari aporta el testimoni de Pere Sierras Pascual, nebot seu, el qual manifestà que el mort era vicari de Vila-rodona, afiliat a les dretes, de 23 anys. Declarà que havia estat pres pel Comitè de Vilafranca del Penedès, a Vila-rodona, el 24 de juliol de 1936, i dut a la presó dels del Comitè. Afirma, per referències que no indica, que el van maltractar de paraula i d'obra abans de morir. Com a persones sospitoses no n'aportà cap.

⁵ El capellà Àngel Camps de segon cognom es deia Thos, atenant la declaració original de la tia del capellà Teresa Camps Geronés.

⁶ A Solé-Villarroya, *Ob. cit.* 1990, pàg. 255 es diu de la mare Esperança que tenia 58 anys, era de Sant Pere de Ribes i que va ser morta el 4 d'agost de 1936.

- germana Refugi [escrit, posteriorment, a mà, el nom de Maria Roqueta Serra] (no se'n sap l'edat; religiosa, carmelita descalça; trobada morta el 26 de juliol de 1936⁷; Collblanc)

- Josep M. Ferrer Ferrer *el senyor Ferrer* (47 anys d'edat; farmacèutic; *filiació política i càrrecs que havia desenvolupat*: tradicionalista, sense col·laboració declarada; mort el 20 d'agost de 1936; trobat a la carretera del terme de la Bisbal del Penedès⁸, es desconeix les ferides que presentava, tot i que eren produïdes per arma de foc)

L'*estadillo* número 2, en la relació de cadàvers trobats morts al terme municipal, signada per l'alcalde i el secretari, va ser tremendament llarga, com extensa havia estat la nòmina de persones assassinades. Fins a 23 persones van ser trobades mortes al terme, sis en una primera tongada i disset en una segona. La característica és que els cadàvers es van trobar en dues matances, amb vuit dies de diferència. L'*estadillo* assenyala que només les sis primeres persones van ser identificades.

Els sis primers morts van ser trobats el 17 de d'agost del 1936, a la carretera d'Alcover a Santa Creu de Calafell, i en tots els casos s'hi posava que les ferides eren produïdes per arma de foc, que eren tots de l'Espluga de Francolí i que es desconeixien aspectes com l'edat, la professió, la filiació política i els càrrecs públics que havien ocupat, les persones sospitoses del crim i on se les podia localitzar. Posteriorment, escrit a mà, hi ha referències a tres aspectes de cada un referides a l'edat, a la professió i a la filiació política que tenia, senyal inequívoc que a través de l'*estadillo* de l'Espluga de Francolí pogueren completar, des de Tarragona, allò que es demanava, i que des de Vila-rodonà no es posseïa. Els sis occits eren:

Josep M. Bernat Carreras (48 anys; propietari; tradicionalista);

Cosme Guiu Amorós (38 anys; veterinari; tradicionalista);

Joan Jornet Rocamora (48 anys; farmacèutic; de filiació política de dretes);

Josep [M.] Josa Balcells (28 anys; pagès; tradicionalista);

Josep Martí Rosell (33 anys; pagès; tradicionalista); i

Josep [M.] Zaragoza Vidales (28 anys; pagès; tradicionalista)⁹.

⁷ *Ibidem*, pàg. 255 s'hi escriu que la germana Refugi tenia 50 anys, era de Gavarra i va ser trobada morta el 26 de juliol de 1936.

⁸ A AHN. Madrid. Causa General. Bisbal del Panadés. Caja 1449.1. Exp. 20. Núm. 166, a l'*estadillo* núm. 2 s'hi féu constar que va ser trobat al paratge "La Rubiola" i que s'ignoraven els qui ho havien fet. Era signat a la Bisbal del Penedès, el 4 de novembre de 1940, per l'alcalde Ramon Solé i el secretari Josep M. Grau.

⁹ A AHN Madrid. Causa General. Espluga de Francolí. Caja 1446.1. Exp. 6. Núm. 62, *estadillo* 1, s'hi llegeix la ressenya dels sis, signada per l'alcalde Pau Carreras. Els complements que s'hi poden afegir són que Josep M. Bernat havia estat alcalde de l'Espluga; que Cosme Guiu havia estat veterinari municipal; i que Joan Jornet havia estat tinent d'alcalde i jutge municipal. De tots es posà que van ser trobats morts a la pujada de Vilardida, al terme de Vila-rodonà i que els sospitosos eren 12, tots fugits, excepte un que havia estat executat.

□ Creu de pedra, a l'indret on fou trobat mort Josep M. Ferrer i Ferrer, a la Rubiola

Dels 17 restants poca cosa en posaren perquè no la sabien. Foren morts el 25 d'agost del 1936 a la cuneta de la carretera assenyalada, tots per arma de foc, i es desconeixia qui ho havia realitzat. De cada un es posaren tots els detalls de com anava vestit i calçat, l'edat aparent que tenia, i detalls físics referits a estatura, cabell i bigoti si en tenia¹⁰. Per la vestimenta, el tallat del cabell es pot endevinar que la saca era tant de propietaris dretans —americanes, camisa blanca o ratllada blanca, sabates negres o marrons, espadenyes blanques o negres—, com de capellans —sabates negres—. S'hi endevina que algú ja s'havia adaptat al nou temps, ja que duïa granota blava, mentre altres denoten que no, ja que duïen sandàlies i anaven tallats al zero, possible senyal de ser religiosos. Les edats dels morts trobats a Vila-rodona són disperses ja que anaven des de l'aparença de vint-i-cinc anys els més joves fins a la seixantena, els més grans. Tots eren homes¹¹.

La majoria han pogut ser identificats a través de referències de Reus. Són aquests:

- Carles Aluja Ferran; *edat* : 61; *professió* : comerciant; *afiliació política i càrrecs desenvolupats* : tradicionalista; *data de la seva mort o desaparició* : 25-8-1936; *lloc on es trobava* : assassinat a trets prop de Vila-rodona; *sospitosos* : s'ignoren; *on se'ls pot trobar* : [no es contesta]¹².

- Josep Armengol Armengol; 38; comerciant; tradicionalista; 25-8-1936; assassinat prop de Vila-rodona; s'ignoren; no es contesta¹³.

- Antoni Armengol Montseny; 72; comerciant; tradicionalista; 25-7-1936; assassinat a trets prop de Vila-rodona; s'ignoren; [no es contesta]¹⁴.

¹⁰ Un, d'exemple, era : "Vestia americana i armilla color gris, pantaló fosc ratllat, camisa blanca ratllada i espadenyes blanques. Edat aparent 55 anys. Estatura regular. Poc pèl, canós, tallat, bigoti retallat."

¹¹ A AHN Madrid. Causa General. Reus. Caja 1447.1 Expedient 12. Núm. 98. *estadillo* 1, s'hi llegeix la ressenya de 12. El full és signat per l'alcalde —il·legible— i el secretari Baltasar Segú. Reus 4 de febrer de 1941. El tretzè, Joan Herrero Bonet, surt en una declaració personal del seu germà Àngel.

¹² A més, al full 108a hi ha declaració del fill Carles Aluja Martí en el que diu que el seu pare era afiliat a la Comunió Tradicionalista, tenia 60 anys i era natural de Sants. Va ser pres a casa seva per la guàrdia civil, el 20 de juliol de 1936, fou conduït al quarter de la Guàrdia Civil, i d'allí, a la presó del partit, i d'aquest últim punt al vaixell-presó de Tarragona, fins al 25 d'agost, data en què va ser afusellat, segons indicis, per diversos trets al cap. Va ser trobat prop de Vilardida i no sabia on era el cadàver. Com a persones sospitoses del crim manifestà que ho ignorava.

¹³ A més al full 105a hi ha declaració del seu germà Ramon i confima que el mort, de professió era comerciant, afiliat a la Comunió Tradicionalista, i natural de Solivella. Va ser pres per ordre del capità de la guàrdia civil de Reus. Es va presentar a la presó de Reus el 20 de juliol de 1936 i va ser conduït al vaixell-presó de Tarragona, i d'allí a Vila-rodona, on va ser assassinat. Com a persones sospitoses del crim en cità dues.

¹⁴ Al full 105b hi ha la declaració del seu fill Ramon Armengol Armengol. Diu que el seu pare era de professió comerç, afiliat a la Comunió Tradicionalista, natural de Solivella. Afirmar que va ser pres per la guàrdia d'assalt a Reus, el 25 de juliol de 1936. No sap on és el seu cadàver però segons indicis portava moltes ferides i va ser trobat prop de Vila-rodona. Com a persones sospitoses del crim cita els dos mateixos de la nota anterior.

- Joan Auqué Gusi; -; empleat; tradicionalista; [no es contesta]; assassinat prop de Vila-rodona; s'ignora; [no es contesta]¹⁵.

- Francesc Bertran Clapés; -; comerciant; tradicionalista; [no es contesta]; assassinat prop de Vila-rodona; s'ignora; [no es contesta]¹⁶.

- Marcel·lí Duch Castañé; 47; comerciant; tradicionalista; 25-8-1936; assassinat i enterrat a Vila-rodona; s'ignoren; [no es contesta]¹⁷.

- Josep M. Domingo Soler; 50; sacerdot; [no es contesta]; [no es contesta]; assassinat prop de Vila-rodona; s'ignora; [no es contesta]¹⁸.

- Emili Espinós Satorra; 35; industrial; regionalista; 25-8-1936; s'ignora; no es contesta¹⁹.

- Pau Ferré Briansó; [no es contesta]; [no es contesta]; tradicionalista; [no es contesta]; assassinat prop de Vila-rodona; s'ignora; [no es contesta].

- Marcel·lí Segrà Òdena; 47; comerç; conservador; 10-10-1936; assassinat probablement prop de Vila-rodona; s'ignora; [no es contesta]²⁰.

- Bartomeu Vernis Pujol; 18; paleta; tradicionalista; [no es contesta]; assassinat prop de Vila-rodona; s'ignora; [no es contesta]²¹.

- Pere Vilà Valldosera; [no es contesta]; [no es contesta]; tradicionalista; assassinat prop de Vila-rodona; s'ignora; [no es contesta]²².

Un altre pot ser recuperat per referències familiars:

¹⁵ Tenia 28 anys, solter. Era de Reus.

¹⁶ Solé-Villarroya, *Ob. cit.* 1990, pàg. 298, afirmen que va ser mort a Cambrils. Tenia 45 anys i era solter.

¹⁷ Al full 110b consta la declaració de la seva dona Rosa Plana Ribas en el que diu que el seu marit tenia la professió de comerç, era afiliat a la Comunió Tradicionalista, i era natural de Guimerà. Assenyala que va ser pres a casa seva per la guàrdia civil el 20 de juliol de 1936 i fou conduït al quarter de la Guardia civil de Reus, a la presó del partit, al vaixell Rio Segre i d'allí a Vilardida on va ser assassinat. El seu cadàver estava completament mutilat. Va ser trobat a Vila-rodona. Com a persones sospitoses del crim indicà que ho ignorava.

¹⁸ A la documentació de Tarragona ciutat diu que tenia 48 anys i que va ser mort l'11 de novembre del 1936.

¹⁹ A Solé-Villarroya, *Ob. cit.* 1990, pàg. 298, s'hi diu que era casat i de la Lliga Catalana.

²⁰ Casat, consta mort el dia 16 de novembre i no el dia 10.

²¹ Al full 113b hi ha la declaració del testimoni de la seva mare Agustina Pujol Banús en el que diu que el seu fill era natural de Reus, de 21 anys. Assenyala que va ser pres per la guàrdia civil al quarter on va anar per ajudar a sublevar la població, el 20 de juliol de 1936, i d'allí fou conduït a la presó del partit i d'aquest últim punt al vaixell-presó, i d'allí a Vilardida, on va ser assassinat. El seu cadàver va ser trobat a Vilardida. Com a persones sospitoses del crim, no n'assenyalà cap.

A Solé-Villarroya es diu que va ser mort el 25 d'agost del 1936.

²² Solé-Villarroya, *Ob. cit.* 1990, pàg. 300, s'hi diu que era del Pla de Santa Maria, solter, mort el 24 d'agost del 1936.

□ Sis veïns de l'Espluga de Francolí varen ser assassinats el 17 d'agost del 1936 a la carretera de Valls al Vendrell, damunt de Vilardida. Una creu de pedra en fa memòria

- Joan [Baptista] Herrero Bonet, de professió comerç, afiliat a la Comunió Tradicionalista, natural de Tarragona, de 24 anys²³.

A aquests, cal sumar-hi les tres persones següents²⁴:

- Eduard Cabanach Majem; natural de Bellmunt; 28; religiós, fill de la Sagrada Família; 25-8-36; assassinat a la carretera de Vila-rodona; s'ignoren; [no es contesta].

- Ramon Cabanach Majem; natural de Barcelona; 26; religiós, fill de la Sagrada Família; 25-8-36; assassinat a la carretera de Vila-rodona; s'ignoren; [no es contesta].

- Ramon Dalmau Pena; natural de la Pobla de Cèrvoles; 34; capellà; 25-8-1936; assassinat a la carretera de Vila-rodona; s'ignoren; [no es contesta].

L'estadillo número 3 es va omplir de forma molt breu. L'alcalde i el secretari, en un clar intent de només ressenyar el que havia passat, sense posar el dit a la nafra de les persones que hi havien participat, hi van escriure tres fets:

- *data en què es va cometre el delict*e : 23 juliol 1936; *succinta relació del fet delictiu* : incendi de l'església de Vilardida, d'aquest terme municipal; *perjudicat* : no es contesta; *sospitosos* : es desconeixen; *on se'ls pot trobar* : [no es contesta].

- 23 juliol 1936; incendi de tots els objectes religiosos de l'església parroquial del poble; *perjudicat*: no es contesta; *participants*: es desconeixen; *on se'ls pot localitzar*: [no es contesta].

- 25 juliol 1937; *fet delictiu*: incendi del mas de la Magina; *nom del perjudicat*: Josep Porta Canals *Pep del Mas de la Magina*, d'aquesta població; *sospitosos*: es desconeixen; *on són*: [no es contesta].

El segon gruix d'informació s'emplenà més tard. L'1 de maig del 1943 era la Comandància de la guàrdia civil del Pont d'Armentera la que signava el qüestionari sobre els fets que van passar a Vila-rodona. Respecte als esdeveniments anteriors a l'aixecament militar, quant a fets succeïts, sobretot, després de les eleccions de febrer del 1936, hi posaren que no van produir-se disturbis, atropellaments a persones i a propietats; que es va reposar l'Ajuntament d'elecció popular, la majoria del qual era d'esquerres; que els dirigents més destacats d'aquest període eren Eduard Casabona Mercadé *Plano*, Antoni Comas Robert

²³ El seu germà diu que va ser pres al control de la carretera de Salou a l'entrada de Reus el 20 de juliol de 1936, i que fou conduït al quarter de la guàrdia urbana, per passar posteriorment a la presó del partit, al vaixell-presó i d'allí a Vilardida, on va ser assassinat. Va ser trobat a Vila-rodona. Quant a persones sospitoses del crim, declarà que ho ignorava.

²⁴ Vegeu Solé-Villarroya, *Ob. cit.* 1990, pàgs. 296-297. Corresponen a la relació de Reus. Tanmateix, en un tríptic titulat *A la memòria dels fills de la Sagrada Família assassinats durant el període de 1936-37 a Catalunya*, editat pels Hijos de la Sagrada Família. Barcelona, s/d, hi figuren com a morts els dos germans Cabanach, però alhora també hi consten els sacerdots Fermí Martorell Vies (Margalef, 1879) i Francesc Llach Candell (Torelló, 1899), finats a la mateixa saca. S'hi anota que el segon va ser pres el 25 de juliol i va ser conduït al vaixell-presó Cabo Cullera, ancorat al port de Tarragona, i dos dies després, conjuntament amb Martotell, van ser traslladats al vaixell Ríu Segre, i un mes després afusellats.

Anton fil-i-vetes, Josep Marlés Robert *Pepet de l'Andreia* i Joan Miquel Pons *Joanet Basteró*; i que durant aquest temps es van celebrar algunes conferències socials agràries en les quals s'aconsellava la retenció total dels fruits en les terres treballades en parcel·la.

Respecte als fets de la rebel·lió el comandant hi va escriure que no hi va haver cap acte a favor, tot i que s'observà que els dretans de la població tenien un interès marcat pel triomf de la causa franquista, basat en converses divulgades a través de sentir la ràdio de la part sublevada.

Sobre el període de guerra, el civil anotà aspectes rellevants a tenir en compte. Digué, a favor de les persones de l'Ajuntament del 19 de juliol anotades, que, juntament amb dos regidors més de partits de dreta —que en esclatar la guerra van quedar relegats i separats del càrrec—, no van tenir cap intervenció en cap classe de violència o desordre, ja que el Comitè que es va constituir va prendre's totes les atribucions i l'Ajuntament només va continuar amb la part normal de l'administració municipal. Significà també que a la població no va haver-hi elements d'acció que capitanegessin patrulles, ni agitadors ni propagandistes destacats, ni inductors o excitadors a l'assassinat, si bé la forma d'actuar dels dirigents i els seus col·laboradors va ser qualificada de violenta.

El civil del Pont d'Armentera, signatari del qüestionari hi anotà altres fets: que el centre de reunió era un edifici confiscat, a la plaça d'Emili Castelar, 7, i que la relació de morts era l'assenyalada anys abans per l'alcalde en els *estadillos*, ja relacionats. Tot amb tot hi afegí la forma en què es van procedir aquestes detencions en assenyalar que durant els primers dies de la guerra es va presentar diversa gent forastera, molt armada. Seguia dient que es practicaren algunes detencions de persones de filiació dretana, al propi domicili, i que posteriorment van ser deixades en llibertat, excepció feta dels tres que van matar fora terme —Josep M. Escoda, Àngel Camps i Josep M. Ferrer—, als quals se'ls endugueren en cotxes per assassinar-los.

Sobre el reclutament de lleves va escriure que conforme es demanaven s'anaven presentant quasi tots els que els tocava anar al front, sense necessitat d'haver d'aplicar cap mesura extraordinària, excepció feta del cas d'algun emboscacat, al qual es va haver d'aplicar una petita sanció econòmica als familiars i, a més, la consegüent detenció per pocs dies, sense cap altra conseqüència.

Sobre els excessos i atropellaments comesos s'hi va indicar que els capellans van ser evacuats i més tard van ser morts; que es van cremar les imatges i objectes sagrats de l'església parroquial i de l'agregada de Vilardida; que es van confiscar alguns edificis de propietat particular per instal·lar el Comitè, els sindicats i per hostatjar els refugiats; que algunes propietats rústiques van passar a mans de la col·lectivitat i que els propietaris de finques rústiques que les tenien cedides en parcel·la van ser espoliats de tots els fruits que els pertanyien; que referent a la indústria varen confiscar la fàbrica d'alcohol d'Antoni Oliva Casabona *el Genilles*; i que referent al comerç confiscaren una tenda de cereals i grans i una tenda de teixits de Josep Rovira Ferrer *el Manset*.

Quant a l'entrada dels rebels s'hi anotà que els vila-rodonins afins al Movimiento que esperaven l'avanç de les tropes de Franco van tenir una gran satisfacció quan arribaren, mentre que la gent d'esquerra estava espantada i que aquells altres que decidiren marxar estaven desorientats.

Afegit a tota aquesta informació el civil va omplir allò que se li demanava referent a les persones que durant el període de guerra van tenir a veure amb temàtica de govern, sindical, política, etc. La relació que va ser anotada i denunciada de les actuacions del 1936-39 va ser la següent²⁵ :

- Josep Armengol Robert *el Pallasset*. Component de l'Ajuntament.
- Josep Bartolí Llorach *el Bartolí*. Membre del Comitè; dirigent; element destacat, fugit²⁶.
- Josep Casabona Gondolbeu *Pepitu Plano*. Membre del Comitè; dirigent.
- Eduard Casabona Mercadé. Dirigent d'un partit polític; element destacat, fugit²⁷.

²⁵ Per estudis complementaris sabem que va ser volgutament falsa. En la relació que segueix, hi consten només sis persones que van formar part del consistori en temps de guerra, quan la realitat és que hi van participar 23 persones més i que són: Josep Bartolí Llorach, Joan Bricollé Recasens, Francesc Buixens Mateu, Ramon Camps Montragull *Ros de Campets*, Antoni Comas Robert, Josep Domingo Ferrando *Pep Basteró*, Anton Fàbregas Ricart *l'Anton de la Teodora*, Joan Figuerola Ribé, Joan Güell Anguela *Comas*, Enric Guinovart Baiges, Josep Marlés Robert, Alfons Mateu Calbet, Joan Miquel Pons, Josep Pié Iglesias, Andreu Pons Ferrando, Joan Ribé Benet, Llorenç Robert Badia, Ramon Robert Montragull, Pere Robert Pons *Peret de la Salvadora*, Josep Toldrà Guinovart, Joan Torredemer Bofarull, Joan Torredemer Sanahuja i Francesc Villaró Llorens. D'aquests, no en direm res, tot i que alguns van tenir una actuació destacada a l'àmbit polític, sindical o a tots dos.

²⁶ Les biografies que incloem a partir d'aquesta i que són en nombre de dotze és l'avançada d'un altre treball que s'està duent a la Universitat de Barcelona, a través del Centre d'Estudis Internacionals.

Josep Bartolí Llorach (Vila-rodonà 1894). Pagès, sindicalista. Signà com a membre del Comitè Antifeixista de Vila-rodonà, el setembre del 1936, l'ocupació de la farmàcia de la població, propietat de Josep M. Ferrer Ferrer, i de les botigues de gra i de roba de Josep Rovira Ferré. En temps de guerra va entrar dues vegades al govern municipal: una, el setembre de 1936, per l'ERC, a resultes que la minoria dretana va ser substituïda, i la segona, el juny de 1938, pel sindicat de la CNT. En acabar la guerra marxà a l'exili, a França.

²⁷ Vila-rodonà 1878. Hortolà, republicà històric. La seva activitat pública cal situar-la essent vocal del Comitè Republicà de la vila el 1903, essent regidor del 1910 al 1914, repetint com a regidor síndic el 1923-24. Una segona activitat va ser a la Societat de Treballadors Agrícoles de Vila-rodonà, de la qual fou vicepresident el 1920-21 i vocal de la secció de Crèdit del 1923 al 1925. Dirigent destacat durant la República i la guerra per l'ERC, el 14 d'abril de 1931 prengué possessió de l'alcaldia com a president del Comitè Republicà local fins a finals de mes. El març de 1934 encapçalà una carta de 69 veïns a l'Ajuntament per la qual demanava que unes obres que s'havien de començar, s'executessin per administració per tal de pal·liar l'atur forçós que hi havia al municipi, aspecte que fou acceptat pel consistori revocant l'acord que tenien establert. A la guerra va signar l'ocupació de finques, l'agost de 1936, per la Unió de Rabassaires. Al període bèl·lic va ser jutge popular. Acabada la conflagració s'exilià primer a França i després, possiblement, a Cuba.

□ També a la carretera, i damunt de Vilardida, varen ser assassinades 17 persones, algunes de les quals eren religiosos de l'orde dels Fills de la Sagrada Família

- Antoni Comas Robert. Membre del Comitè; dirigent; dirigent de la CNT-FAI²⁸.
- Pelegrí Domingo Domingo *el Domingo*. Component de l'Ajuntament.
- Josep Fàbregas Güell *el Treball*. Component de l'Ajuntament.
- Joan Figuerola Ribé *Massot*. Dirigent dels rabassaires²⁹.
- Josep M. Guinovart Cullarè *el Pelut*. Component de l'Ajuntament.
- Joan Iranzo Galofré *l'Aurelló*. Participant en actes de col·laboració al servei del Comitè³⁰.

²⁸ Vila-rodona 1904- front 1938. Pagès, dirigent sindical. Pròfug del servei militar va marxar a França. A la guerra va ser membre del Comitè i de l'Ajuntament, i en aquest càrrec, a partir de l'octubre de 1936, ostentà la presidència de les comissions de Defensa i d'Agricultura i Confiscacions. L'agost va signar l'ocupació de diverses finques. El novembre de 1936 va ser nomenat de la comissió encarregada de vetllar pels refugiats que arribaren a la població. A la remodelació de febrer de 1937 es va fer càrrec de la presidència de la comissió de Sanitat i Assistència Social, i com a tal, el juliol de 1937, va fer ús de la roba de la casa confiscada de Josep Rovira Ferré, i la repartí equitativament entre les famílies refugiades de la localitat. A la nova remodelació del cartipàs municipal de l'agost s'encarregà de la comissió d'Assistència Social i de dur el control de la Farmàcia Popular. A la crisi d'octubre deixà de ser regidor. El desembre de 1937 era vocal del Sindicat Únic d'Oficis Varis de Vila-rodona. Va morir al front.

²⁹ Vila-rodona, 1915-Barcelona. Pagès, sindicalista. Cooperativista destacat del Sindicat Agrícola va ser vocal de la secció de Vinicultura del 1926 al 1928, secretari de la secció d'Adobs del 1931 al 1933 i secretari de la secció d'Adobs i diverses matèries el 1933-34. Dirigent de la Unió de Rabassaires. L'octubre de 1936 entrà a formar part del consistori, i s'integrà a les comissions de Treball i Obres Públiques i Agricultura i Confiscacions. El desembre en una remodelació passà a ser alcalde segon i el febrer de 1937 ocupà la direcció de la comissió de Finances. El juliol de 1937, va fer de testimoni conforme Antoni Comas Robert, conseller municipal de Sanitat i Assistència Social, va fer ús de la roba de la casa confiscada de Josep Rovira Ferré, i la repartí equitativament entre les famílies refugiades de la localitat. El juliol de 1937 va ser nomenat, en virtut de concurs oposició, auxiliar de Boscos del Servei Forestal del Departament d'Agricultura de la Generalitat de Catalunya, i deixà, conseqüentment, la responsabilitat municipal. El 30 d'octubre de 1939 ingressà a la presó de Tarragona procedent de Santander lliurat per la guàrdia civil. Va ser jutjat en consell de guerra el 7 de novembre a la plaça tarragonina i li sortí cadena perpètua. Redimi pena per tocar el baix al cor musical i per l'obtenció del primer grau d'instrucció religiosa. El febrer del 1942 se'l traslladà a la presó de Barcelona. L'abril del 1942 se li posà la pena definitiva de dotze anys i el juliol del 1943 va obtenir la i treballà condicional. Posteriorment fixà la residència a Barcelona, i treballà en una botiga de queviures.

³⁰ Vila-rodona, 1894- Barcelona. Pagès. Provenia d'una família originària, per part de pare, de Pitarque, Terol. A la República va tenir una destacada actuació al Sindicat Agrícola, ja que va ser vocal de la secció de Vendes el 1931, de la secció Recreativa, el 1934-35, i vice-president d'aquesta mateixa secció el 1935-36. A la guerra signà com a declarant, el setembre del 1936, de l'ocupació efectuada pel Comitè Antifeixista de Vila-rodona de la farmàcia de la població, i de les botigues de gra i de roba d'un altre propietari. Acabada la guerra, amb data indeterminada, va morir a Barcelona.

- Josep Marlés Robert. President del Comitè; dirigent; dirigent de la CNT-FAI; element destacat, fugit³¹.
- Joan Miquel Pons. Membre del Comitè; dirigent; dirigent d'un partit polític; dirigent de la col·lectivitat; element destacat, fugit³².
- Joan Parera Andreu *el Tamboner*. Component de l'Ajuntament.
- Àngel Perisé Llaquet *senyor mestre*. Dirigent de la UGT³³.

³¹ Vila-rodona, 1903-Valls, 1994. Dirigent sindical de la CNT. A la República ja se'l considerava com a una persona destacada per les seves idees, i fou expenedor de la secció Recreativa del Sindicat Agrícola local, durant el període 1934-35. Signà com a membre del Comitè Antifeixista de Vila-rodona, el setembre del 1936, l'ocupació efectuada pel Comitè de la farmàcia de la població, i de les botigues de gra i de roba d'un altre propietari, i en ús del càrrec va destituir el conserge de l'escorxador i recaptador d'arbitris municipals. El desembre presidí el míting sindicalista a la societat pagesa local, en el qual parlaren Molet i Viadiu com a persones invitades. El gener de 1937 va ser designat jutge popular suplent, pel consistori. El febrer signà com a president del Sindicat d'Oficis Diversos de la CNT la informació de la confiscació de dues cases de Josep Benet Galofré i de Teresa i Dolors Ferrer Esbert, respectivament, per necessitats socials i culturals. Tanmateix, en la mateixa data, l'al·ludit era president del Comitè Local de Socors Roig Internacional (SRI) de Vila-rodona, i també signà la confiscació d'una casa de Josep M. Veciana Prats per aquest organisme. El juliol entrà de regidor a l'Ajuntament i el setembre, en circumstàncies difícils, va ser nomenat alcalde i regidor de Proveïments fins la remodelació de novembre que passà a ser alcalde tercer i vocal de la comissió d'Obres Públiques. El desembre de 1937 era el tresorer del Sindicat Unic d'Oficis Varis de Vila-rodona. A la guerra, en data indeterminada, va ser president de la col·lectivitat agrària. Acabada la conflagració es va exiliar.

³² Vila-rodona, 1889- Romilly-sur-Seine (Dpt. Aube), França. Pagès, cooperativista-sindicalista. A la República ja era considerat una persona destacada pels civils i era cert perquè el 14 d'abril de 1931, com a component del Comitè Republicà, va ser un dels que van prendre possessió com a regidor de l'Ajuntament. El febrer de 1937 era el president de la Junta Administrativa de l'Agrupació Col·lectivitzada de Treball Agrícola de la vila, i com a tal informava en dues tongades, al president de la Comissió de Responsabilitats de la Generalitat de Catalunya de les finques confiscades, les quals sumaven en la primera comunicació la xifra de 31 de rústiques i 4 d'urbanes, propietat de 10 persones, i en la segona comunicava la confiscació de la finca d'un propietari. El novembre de 1937 entrà al consistori per la CNT, amb la responsabilitat de ser alcalde segon i president de la comissió d'Obres Públiques. Des de l'octubre del 1938 fins que entraren les tropes de l'Exèrcit de Navarra va ser alcalde accidental. Finalitzada la guerra s'exilià a França, on morí.

³³ Tolva —Osca— 1891. Mestre, sindicalista. La seva activitat la va exercir a Vila-rodona i a Tarragona. L'abril del 1936 va ser comissionat per anar a Barcelona, juntament amb l'alcalde, per tal d'orientar-se respecte la construcció d'un grup escolar. El setembre va signar l'acta de confiscació d'una casa per la UGT. Dirigent d'aquest sindicat local durant la guerra, un cop acabada se li perdé la pista. El 23 d'octubre de 1940 ingressà a la presó Provincial de Tarragona procedent de la de Benavarri —Osca—. Fou jutjat el 13 de desembre de 1941 i li sortiren 12 anys i 1 dia de reclusió. Els càrrecs del judici que li imputaren van ser que realitzava propaganda d'esquerra infiltrant als xiquets que ensenyava doctrina marxista; que havia realitzat requisos de llibres sense constar que se'ls hagués quedat; que arribà a ser nomenat secretari general del sindicat FETE-UGT, sense precisar on; i que per la seva activitat havia estat nomenat director d'una escola graduada de Tarragona. A la presó redimí condemna fent d'auxiliar de mestre fins al novembre del 1942 en què va ser posar en llibertat atenuada, elevant expedient per llibertat condicional que aconseguí el mes de desembre.

- Pere Pié Guitart *Pere kàiser*. Membre del Comitè; dirigent³⁴.
- Valentí Pié Pié *Valentinet*. Membre del Comitè; dirigent.
- Ramon Robert Montragull *el Simon*. Dirigent dels rabassaires³⁵.
- Josep Torredemer Parés *Nicolau*. Component de l'Ajuntament³⁶.
- Anton Vives Massagué *Anton de la Sió*. Participant en actes de col·laboració al servei del Comitè³⁷.

³⁴ Sant Adrià del Besós, 1913-Vila-rodona, 1941. Pagès, sindicalista. El març de 1937 signà pel Sindicat d'Oficis Diversos de la CNT, conjuntament amb dos afiliats més i tres declarants l'ocupació d'una finca rústica per necessitats de l'organització sindical. El desembre de 1937 era el comptador del Sindicat Unic d'Oficis Varis de Vila-rodona.

³⁵ Vila-rodona, 1884-Cambrils. Pagès, sindicalista. A la guerra, el novembre de 1936 signà l'ocupació d'una finca pel sindicat rabassaire. El maig del 1937, va ser nomenat d'una comissió especial per a l'administració de la propietat urbana, per l'Ajuntament de la vila, com a persona aliena a la corporació municipal. El juliol de 1937 entrà a l'Ajuntament per la Unió de Rabassaires, i fou escollit alcalde per aclamació, en una crisi oberta per la UGT que no acceptava la composició del cartipàs municipal. El setembre, el sindicat li retirà la confiança i deixà el consistori. A la postguerra ingressà a la presó provincial de Tarragona lliurat per la força pública procedent de la Vila el 29 de juny de 1939. Fou jutjat el 15 de setembre, i li imposaren una pena de 12 anys i 1 dia, rebaixada el setembre de 1941 a 6 anys i 1 dia. S'inicià el procés de petició d'informes a les autoritats de la població per donar-li o no la llibertat condicional, aspecte que es confirmà en positiu. El 1943 vivia a la vila en llibertat condicionada, tot i que la resolució de llicència definitiva no se li donà fins al juny del 1951.

³⁶ Vila-rodona, 1898-Barcelona. Pagès i cobrador, component polític-sindical. El setembre del 1931 va formar part de la comissió organitzadora de constitució del Partit Republicà Federal de Vila-rodona, signant els pertinents estatuts de presentació per l'aprovació definitiva. Militant d'ERC. L'abril de 1931 va ser escollit com a segon tinent d'alcalde, i participà en la comissió de Governació; el març de 1932 passà a ser primer tinent d'alcalde; i a partir de febrer de 1934, alcalde; fou cessat l'octubre a resultes dels fets que succeïren, essent reposat el febrer de 1936. Iniciatives seves van ser: la de l'octubre de 1932 de comprar la senyera per onejar al balcó de l'Ajuntament al costat de la republicana; la del febrer i la de juliol de 1933, respectivament, de participar en el Primer Congrés Municipalista, a Barcelona, i en l'assemblea "Pro Tractat amb l'Uruguai", a Reus; i de participació en la celebració de l'11 de setembre de 1934 a la tomba de Rafel de Casanova, a Barcelona, amb una ofrena de flors. El novembre de 1936 va participar a l'Ajuntament de guerra per la UGT, i fou escollit com alcalde. Ocupà la presidència de les comissions de Cultura i Proveïments fins al desembre en què se'l nomenà delegat del Servei de Cooperació Agrícola de la Conselleria d'Agricultura de la Generalitat, per la qual cosa deixà el càrrec. El desembre de 1936 a l'assemblea de pagesos de la comarcal de Valls convocada per la Federació Regional Catalana de Treballadors de la Terra UGT va sortir escollit com a secretari del Consell Camperol de la comarcal, la qual cosa venia a ser a la realitat una vocalia. Tanmateix va ser vicepresident del Sindicat Agrícola en el període de 1936-1937. Acabada la guerra fixà la residència a Barcelona.

³⁷ El Pont d'Armentera-Vila-rodona, 1939. Pagès. La seva activitat l'efectuà a Vila-rodona, població de residència. Signà com a declarant, el setembre del 1936, de l'ocupació efectuada pel Comitè Antifeixista de Vila-rodona de la farmàcia de la població, i de les botigues de gra i de roba d'un segon propietari, tot i que sense que se'n sàpiguen les causes la firma l'estampà Abelard Andreu, per ordre. A l'entrada dels franquistes el tancaren a la presó municipal i el van trobar estrangulat.

A partir d'aquí s'iniciava el procés depurador. L'11 de juny de 1943 el Fiscal Instructor demanava el perquè Josep Domingo Balaña i Josep Vives Marimon no apareixien a l'informe 1. L'alcalde, Francesc Güell Ferrer *Sisquet Aranyó* l'endemà de rebre la carta va escriure que sí, que els dos havien estat veïns de la vila, i que tenien 45 anys, propietari, i 21, pagès, respectivament. Indicava, a més, que van ser assassinats en el moment de la retirada dels republicans —el 21 i el 20 de gener—, al lloc conegut com el “Mas d'en Guerra”, quan la població ja havia estat alliberada, el 19 de gener, per les forces franquistes. S'afegia que aquests dos vila-rodonins se'ls van emportar, conjuntament amb d'altres, les forces enemigues al pas per la Vila.

El 25 de juny de 1943, novament des de Tarragona es demanà al jutge municipal que agafés declaració, assistit del secretari del jutjat en la forma pertinent, al familiar que correspongués, de tres morts: Josep Domingo Balaña, Josep M. Ferrer Ferrer i Josep Vives Marimon³⁸.

També amb data 25 de juny de 1943 el Fiscal instructor de Tarragona demanà al Comandant de la guàrdia civil del Pont d'Armentera que informés sobre la localització de tot un seguit de veïns, 15 en total. Salvador Pérez Gómez va escriure el següent:

Eren a Vila-rodona: Josep Armengol Robert, Pelegrí Domingo Domingo, Josep Fàbregas Güell, Josep M. Guinovart Cullaré i Joan Parera Andreu;

a Vila-rodona en llibertat condicionada: Ramon Robert Montraguill;

a Barcelona: Joan Figuerola Ribé i Josep Torredemer Parés;

van morir a Vila-rodona: Josep Casabona Gondolbeu, Pere Pié Guitard i Antoni Vives Massagué;

va morir a Barcelona: Joan Iranzo Galofré;

va morir a les files republicanes: Antoni Comas Robert;

s'ignora on paren: Àngel Perisé Llaquet i Valentí Pié Pié.

I també amb data 25 de juny es demanaven les actes d'inscripció de defunció de Josep Domingo Balaña, Josep M. Ferrer Ferrer i Josep Vives Marimon, al jutge municipal.

³⁸ Els testimonis van ser, respectivament, Rosa Rovirosa Ollé *la Rosa Pistola*, Carme Figuerola Giró *la farmacèutica* i Josep Vives Ferré *Pep de les Pobles*. La primera indicà que el seu marit Josep Domingo Balaña, de 47 anys, pagès, no era afiliat a cap partit. Va ser agafat a casa seva el 17 de gener de 1939 i se l'endugueren al Mas d'en Guerra soldats de l'exèrcit republicà en retirada, al comandament del qual hi havia un oficial que anomenaven *Guerrero*. La segona va dir que el seu marit, Josep M. Ferrer, era farmacèutic, afiliat als tradicionalistes i tenia 46 anys. Assenyalà que l'agafaren al seu domicili el 20 d'agost del 1936 en un cotxe que s'allunyà ràpidament i que el seu cadàver va ser trobat mort al km 27 de la carretera d'Alcover a Santa Creu de Calafell, al terme municipal de la Bisbal del Penedès. Com a sospitosos del crim apuntà els comitès de Vila-rodona i de Vilafranca del Penedès, sense poder determinar exactament qui. Josep Vives declarà que el seu fill mort del mateix nom era pagès, tenia 19 anys i no estava afiliat a cap partit. Assenyalà que va ser detingut el 17 de gener de 1939 per l'exèrcit republicà en retirada quan es trobava de permís per malaltia en un paller de la finca “Pinatella”, i que va ser conduït al Mas d'en Guerra i que segurament va ser mort per soldats de l'exèrcit republicà.

Antoni Martí i Vila

Barcelona, 1891 - Mataró, 25 d'agost, 1937

Escrivà i cap de la redacció de la revista *El Foc*, fundada per Ferrn i Julià Sureda i Joan Capdevila. Fou el primer periodista català que va adoptar el format de revista. Va dirigir la revista fins al 1937, quan va ser clausurada per l'Estat. Va ser un dels principals impulsors de la cultura catalana i de la literatura catalana. Va ser un dels principals impulsors de la cultura catalana i de la literatura catalana.

Francesc Llach i Casall

Barcelona, 1891 - Mataró, 25 d'agost, 1937

Fuè un dels principals impulsors de la cultura catalana i de la literatura catalana. Va ser un dels principals impulsors de la cultura catalana i de la literatura catalana. Va ser un dels principals impulsors de la cultura catalana i de la literatura catalana.

Eduard Cabanac i Maja

Barcelona, 1891 - Mataró, 25 d'agost, 1937

Escrivà i cap de la redacció de la revista *El Foc*, fundada per Ferrn i Julià Sureda i Joan Capdevila. Fou el primer periodista català que va adoptar el format de revista. Va dirigir la revista fins al 1937, quan va ser clausurada per l'Estat. Va ser un dels principals impulsors de la cultura catalana i de la literatura catalana.

Antoni Cabanac i Maja

Barcelona, 1891 - Mataró, 25 d'agost, 1937

Escrivà i cap de la redacció de la revista *El Foc*, fundada per Ferrn i Julià Sureda i Joan Capdevila. Fou el primer periodista català que va adoptar el format de revista. Va dirigir la revista fins al 1937, quan va ser clausurada per l'Estat. Va ser un dels principals impulsors de la cultura catalana i de la literatura catalana.

□ Petites biografies dels religiosos morts el dia 25 d'agost. Reproducció parcial del tríptic *A la memòria dels Fills de la Sagrada Família assassinats durant el període de 1936-37 a Catalunya*

Aquest, Pelegrí Galofré Solé *Pelegrí teixidor*, només en va poder trametre dues, les dels dos primers, ja que la tercera estava inscrita al registre civil de la Bisbal del Penedès³⁹.

Pocs dies després, el 6 de juliol de 1943, el Fiscal Instructor demanava altre cop als civils del Pont l'informe definitiu de l'actuació observada durant el període de guerra dels 5 veïns de la Vila ressenyats. A les fitxes, trameses el 17 de juliol, s'hi llegia el següent:

Josep Armengol Robert. Abans de la guerra va observar bona conducta. Era simpatitzant de les esquerres i va ser regidor de l'Ajuntament. Durant la guerra va ser suspès del càrrec i reemplaçat pel comitè revolucionari que es va constituir. No es tenen notícies que prenguéssin part en fets delictius. Ha comparegut davant d'un consell de guerra, i ha quedat absolt, un cop el Fiscal li retirés l'acusació.

Pelegrí Domingo Domingo. Abans de la guerra va observar bona conducta. Era simpatitzant de les esquerres i va ser regidor de l'Ajuntament. Durant la guerra va ser suspès del càrrec i reemplaçat pel comitè revolucionari que es va constituir. No es tenen notícies que prenguéssin part en fets delictius. Ha comparegut davant d'un consell de guerra, i ha quedat absolt, un cop el Fiscal li retirés l'acusació.

Josep Fàbregas Güell. Abans de la guerra va observar bona conducta. Era simpatitzant de les esquerres i va ser regidor de l'Ajuntament. Durant la guerra va ser suspès del càrrec i reemplaçat pel comitè revolucionari que es va constituir. No es tenen notícies que prenguéssin part en fets delictius. Ha comparegut davant d'un consell de guerra, i ha quedat absolt, un cop el Fiscal li retirés l'acusació.

Josep M. Guinovart Cullaré. Abans de la guerra va observar bona conducta. Era simpatitzant de les esquerres i va ser regidor de l'Ajuntament. Durant la guerra va ser suspès del càrrec i reemplaçat pel comitè revolucionari que es va constituir. No es tenen notícies que prenguéssin part en fets delictius. No se l'ha jutjat militarment.

Joan Parera Andreu. Abans de la guerra va observar bona conducta. Era simpatitzant de les esquerres i va ser regidor de l'Ajuntament. Durant la guerra va ser suspès del càrrec i reemplaçat pel comitè revolucionari que es va constituir. No es tenen notícies que prenguéssin part en fets delictius. No ha comparegut davant d'un consell de guerra.

Ja per concloure hi ha el document en què el fiscal de Madrid demanà, el 18 de setembre de 1945, els antecedents de Campoamor Grimau Castell, a efectes de repatriació de súbdits espanyols residents a l'estranger⁴⁰.

³⁹ De Josep M. Ferrer Ferrer s'hi deia, com a aspectes nous, que va morir al paratge de *La Rubiola* el dia 20 d'agost de 1936, a les 11 de la nit, aproximadament, a conseqüència de la fractura de la volta del crani. De Josep Vives Marimon s'hi deia que era natural de les Pobles.

⁴⁰ Indicava que era radiotècnic, fill de Fermí i de Rosa; que era natural de Vila-rodona, població on residia abans de la guerra, per viure després a Valls. El Fiscal de Tarragona, el 22 de setembre, sense temps material per demanar els informes a l'alcalde de la Vila i als civils que pertocaven, va trametre que en els fitxers d'aquesta causa aquest nom no hi constava.

VALORACIONS DEL MUNICIPI DE VILA-RODONA

- A Vila-rodona, l'alcalde i el secretari van fer constar 5 persones de la població trobades mortes a conseqüència de les ires de l'inici de la guerra. Dos eren capellans, dues eren monges i un darrer era el farmacèutic. La mateixa Causa General aporta detalls de tres persones més, dues mortes en la retirada, i una més, fill de la població però no resident. La xifra real de morts, fills del municipi i residents, va ser de 4: el farmacèutic —Josep M. Ferrer—, els dos abatuts en la retirada —Josep Domingo i Josep Vives—, i el capellà —Francesc Parés—.

- La filiació política dels assassinats és difícil d'aclarir. Josep M. Ferrer es veu clar que era dels tradicionalistes, grupuscle caracteritzat per defensar la societat estamental i les posicions antiliberals. És simptomàtic el paper que jugaren alguns capellans, els quals eren clarament afiliats a partits de dretes. L'exemple del vicari Àngel Camps i d'altres morts a la saca de Vila-rodona corrobora que el clergat era afí a idees integristes, entre la banda de la dreta radical i el centredreta.

- Al terme de la Vila van ser trobades mortes 23 persones, morts efectuades pels amos de la cuneta i dels sense llei, en dues tongades. Sis eren tradicionalistes de l'Espluga de Francolí i la resta eren d'ideologia conservadora, des del tradicionalismecarlisme a la Lliga. La saca de 17 persones va ser feta al vaixell-presó *Rio Segre* ancorat al port tarragoní, on s'hostatjaven des dels fanàtics que havien anat a Tarragona a sublevar-se com els que havien estat agafats i no havien estat morts a la cuneta al moment. La presó flotant, el mes d'agost de 1936, va viure les saques més abundoses de persones que van ser abatudes a les cunetes de les carreteres. La de Vila-rodona va ser una de tantes.

- La primera informació que proporcionà l'Ajuntament a la Causa General era força ambigua, afegint-hi, a més, la circumstància que no posa ni un sol nom inculpatori. El fet pot ser titllat de favorable respecte als sospitosos de la mort de persones de la població per la circumstància que tots van ser assassinats fora vila, però en canvi resulta d'allò més inversemblant quan escrigueren que desconeixien els que havien fet neteja i crema de l'església. Era, en definitiva, una informació tendent a no fer mal.

Per corroborar el precedent podem indicar que hi ha molts municipis de la comarca⁴¹ en què l'Ajuntament tampoc no posà cap nom, però no és el cas d'Alcover que n'hi posà 15; el Pla de Santa Maria, 9; Figuerola del Camp, que n'hi anotà 6; i el Pont d'Armentera, que n'hi posà 2. En aquests municipis la repressió va estar encarada, ja, des del mateix Ajuntament.

- Fruit d'aquest acord tàcit de no remoure les coses, la informació dels vila-rodonins que es donà als civils per redactar el seu informe presentava només 19 noms de persones, 13 de les quals eren de factura obligada per haver estat alcalde o regidors a l'Ajuntament, al Comitè o ser jutge o suplent del jutge. Conseqüentment, tan sols 6 ciutadans més van

⁴¹ No disposem de totes les dades de la capital, Valls, per la qual cosa no apareix en xifres globals. Cas d'existir, segurament les xifres variarien, ja que l'índex de població permet sospitar-ho.

rebre acusacions pel fet de la guerra —Eduard Casabona Mercadé, Joan Figuerola Ribé, Joan Iranzo Galofré, Àngel Perisé Llaquet, Ramon Robert Montragull i Anton Vives Massagué—. Sorpren, tanmateix, i com ja s'ha indicat, la no delació de persones que havien passat per l'Ajuntament. Passa també a d'altres pobles però no de manera tan forta com a Vila-rodonà.

Aquesta llista de delacions feta pels civils, amb la connivència dels càrrecs de dretes del moment, variava segons la població. Si partim de la base de les delacions de persones que no havien pertangut al Comitè, a l'Ajuntament o pel fet de ser jutge o fiscal, trobem que els tres pobles més castigats quant a nombre de persones que posaren a la picota, en comparança amb Vila-rodonà que n'hi posà 6, van ser: Puigpelat, que n'hi ressenyà 26, el Pla de Santa Maria, 19, i Aiguamúrcia, 16.

- Les llistes del 1943 que demanaren des de la Fiscalia de Tarragona anà en consonància amb el precedent ja que es demanaren referències de 15 persones que després, es concretà, només en 5 informes personals, tots de persones que vivien en aquell moment a Vila-rodonà.

Les xifres d'altres pobles va en relació amb l'informe que féu la benemèrita. Front als 15 de Vila-rodonà, destaquen els 55 d'Aiguamúrcia, els 42 del Pla de Santa Maria i els 30 de Montferri i de Puigpelat.

- Els cinc informes personals que s'ompliren eren de vila-rodonins que havien estat a l'Ajuntament. Van ser informes escrits de forma conciliadora, ja que els civils, atenent, se suposa, la recomanació d'algú, feren carregar els neulers al Comitè de Milícies Antifeixistes, d'igual manera que ho feren a algunes altres poblacions. Són informes, escrits, amb l'ànim d'afavorir.

Els resultats de la Vila entren dintre de la tònica del moment. Hi ha poblacions en què la demanda de revenja va ser cruel. A Aiguamúrcia en demanaren de 42 persones, a Querol de 19 i a Nulles de 18, per citar els tres pobles amb el rànquing més alt.

- El Comitè va ser acusat de connivència en alguna mort, però sempre de manera difuminada i tangencial, efectuat per persones familiars en declaracions individuals. Tot amb tot mai es posà el nom d'una persona concreta. La llegenda que persistí arreu que el Comitè havia estat el culpable de bona part dels mals de guerra, evità concretar noms d'altres persones que segurament haurien resultat més punyents.

- Per aquesta informació sabem que durant el 1939 quatre ciutadans de la Vila van passar per consell de guerra —Josep Armengol, Pelegri Domingo, Josep Fàbregas i Ramon Robert. Dels tres primers, a més, constatem que el judici els va ser favorable ja que no van ser retinguts a la presó. Com sigui que la llista amb la qual treballem és força incompleta, tenim constància documental d'altres persones que passaren per judici i per la garjola⁴².

⁴²Tenim constància d'altres ciutadans que van patir consell de guerra. És el cas de Ramon Camps Montragull, Joan Figuerola Ribé, Àngel Perisé Llaquet, Lluís Vives Pié, etc.

- El total de persones involucrades en temàtica de delacions són les 19 emeses per la Guàrdia Civil, xifra sensiblement baixa en relació a d'altres municipis.

Els tres pobles amb el major nombre de persones delatades són Aiguamúrcia amb 57, Puigpelat amb 52 i el Pla de Santa Maria amb 51.

La comparació amb els informes d'altres poblacions de la comarca permet captar el grau de crispació de cada població en acabar la guerra de les armes. En alguns pobles —no és el cas a Vila-rodonà— la guerra sembla que no s'havia acabat el 1939 ni el 1943, data aquesta en què s'ompliren la majoria d'informes.